INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 2/I/2012, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 151–162
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

Jerzy Oleszek

ISTOTA PRZEKSZTAŁCEŃ FUNKCJONALNO-UŻYTKOWYCH WSI GRANICZNYCH SUDETÓW WSCHODNICH

ESSENCE OF FUNCTIONALLY-UTILITARIAN TRANSFORMATION OF BOUNDARY VILLAGES OF EASTERN SUDETY

Streszczenie

Przedmiotem badań są formy przekształcenia zabudowy we wsiach granicznych gminy Lądek Zdrój, powiat Kłodzko, województwo dolnośląskie. Głównym i wiodącym wynikiem obserwacji było potężne skomplikowanie form użytkowania. Funkcjonują obiekty nowe, którymi są domy letniskowe, oraz pochodzące najczęściej z lat 1920 - 30 budynki, które użytkowane są w sposób różnorodny, najczęściej odmienny od pierwotnego założenia. Analizy wskazują, że w strukturze przestrzennej zabudowy wsi Orłowiec dominują domy letniskowe. Jest to dowód, że aktualna postać jednostki to hybryda, gdzie na podstawie wsi, tworzy się osiedle rekreacyjne. Dalsze preferowanie budownictwa letniskowego tylko osłabi już wątłą tkankę wiejską.

W Lutyni nowe budownictwo letniskowe lokalizuje się tylko w nieodległej kolonii, a już samo użytkowanie jest autonomiczne, niezależne od wsi. W samej zaś wsi funkcjonuje substancja budowlana, która reprezentuje bardzo szerokie spektrum sposobów użytkowania. Występują obiekty porzucone, w ogóle nie użytkowane. Funkcjonowanie wsi ocenia się jako postać letargu z tendencją do sukcesywnego zubażania. Konieczne są działania aktywizujące. Uważa się, że w I-szym etapie wystarczy spopularyzowanie i upowszechnienie szlaków turystycznych prowadzących na szczyt Borówkowa, czy traktem przez wieś do Republiki Czeskiej. Z pewnością działanie wstrzyma tempo degradacji - to po pierwsze i po drugie - zainspiruje do zintensyfikowania funkcji usługowej.

Słowa kluczowe: górska wieś graniczna, użytkowanie wiejskiej substancji budowlanej

Summary

Forms of transformations of buildings in boundary villages are object of analysis of commune Lądek Zdrój, administrative district Kłodzko, Lower- Silesian province. First of all, results of direct observation are extremely complicated forms of use. New objects (summer houses) and objects from 1920-30 years, which are used in different manners than original destination, are objects existing on this area. Analyses indicate that summer houses dominate in spatial structure of building of village Orłowiec. There is proof, that current form of village is a hybrid, where on base of village, recreation housing estate is created. Further preferring of such construction (recreation houses) will weaken country tissue.

New recreation (summer) houses are situated not far from Lutynia village. Use of object is autonomous, independent on village. In village system there are many different building constructions (matter), which are used in various ways (e.g. objects abandoned, not at all used). Functioning of village is considered as form of lethargy with trend for successive impoverishment. Activating operations are needed on this area. It is thought , that popularization and spreading of tourist routes (e.g. leading to Borówkowa top, or through Czech Republic village) will be enough in first stage of operations. On one hand such activating operations may stop process of degradation, and on the other hand they may be inspiration for intensification servicing function.

Key words: *mountain boundary village, use of country building matter*

WPROWADZENIE

Wieś to niewątpliwie określony, aczkolwiek niewielki, ale o zróżnicowanej wielkości, organizm osadniczy. Postać, a tym samym i wizerunek determinowany jest znaczeniem uwarunkowań gospodarczych i naturalnych. To właśnie tutaj klimat, hipsometria czy jakość gleby warunkują sposób użytkowania w ogóle, a użytkowania rolniczego przede wszystkim. Jeszcze do niedawna, a nawet i współcześnie, rolnictwo absorbowało zdecydowaną większość mieszkańców wsi. W wybranym do rozważań obszarze, ogólnie naszkicowana zasada była i jest identyfikowalna. Przy niekorzystnych warunkach naturalnych, wymagających relatywnie mniejszego zakresu możliwości gospodarowania w rolnictwie [Oleszek 2007] oraz uwarunkowań gospodarczych, ogólny model interakcji ulegał nie tylko korekcie, ale istotnej modyfikacji. Bardzo ważnym, nawet o znaczeniu przełomowym, była powojenna wymiana ludności. Uformowany, funkcjonujący i dostosowany do ówczesnych wymogów i uwarunkowań gospodarczych obraz wsi, był przejmowany przez przybywającą tutaj ludność. Wskazuje się przy tym, ze obszar i to z całą swoją specyfiką, był terenem całkowicie nieznanym, całkowicie obcym. Wsie dzisiejszej gminy Lądek Zdrój i sąsiedniej - Stronie Śląskie, obejmowane były głównie przez osadników z ówczesnego województwa lwowskiego oraz Beskidu Makowskiego [Oleszek 2010]; stąd dodatkowe i to kulturowe skomplikowanie. Innym z pewnością interesującym

zjawiskiem był sposób zaludniania wsi. I tak w roku 1950 zaludnienie wsi granicznych, to w zasadzie nie więcej niż 1/3 stanu z roku 1933 [Oleszek 2000]. Efektem imigracji było zerwanie po pierwsze - ciągłości wśród ludzi (rozbicie dotychczas uformowanych struktur społecznych), po drugie - zerwanie ciągłości miejsca (sygnalizowany już proces opuszczenie miejsca znanego, z którym imigrant się utożsamiał i osiedlenie się w nowym, nieznanym miejscu). I po trzecie - zerwanie ciągłości wśród rzeczy (dotychczasowa znajomość narzędzi czy przyrządów życia codziennego, w obliczu zastanych, reprezentujących inny poziom techniczny, stała się nieprzydatna) [Tarko 1987]. To trójpunktowe ujęcie charakterystyki efektu procesu imigracji, uzupełnia się o aspekt dodatkowy. Chodzi mianowicie już nie o skutek procesu, ale o miejsce, a konkretniej - miejscowe środowisko kulturowe. Nastąpiło nie tyle zahamowanie, ale gwałtowne zatrzymanie dotychczasowych, a przy tym nawet i historycznie kształtowanych procesów. Wystąpiło zjawisko zerwania ciągłości tworzenia. Dotychczasowy układ pozostał, ale tylko w sferze materialnej. Cały zaś aspekt duchowy stał się bagażem wyjeżdżających. Nowe administrowanie i gospodarowanie podejmowano się prowadzić na terenie o nieznanych wówczas tradycjach, zwyczajach czy obyczajach, czyli na terytorium de facto ułomnym. Okres późniejszy, to już nowe, a przy tym całkiem inne uwarunkowania gospodarcze. To okres rozbudowy Państwowych Gospodarstw Rolnych, funkcjonowania zakładowych oraz FWP - owskich ośrodków wypoczynkowych, potencjalnych odbiorców produktów pochodzenia rolnego. Natomiast już współcześnie tj. po roku 1989, gdy zanikł system sterowania centralnego, gdy zmieniono i to diametralnie, zasady gospodarowania, zmienia się i rzeczywisty obraz wsi. Zatem celem badań jest próba ukazania zmian i to zmian o charakterze jakościowym, w wybranych wsiach granicznych. Ukazane przeobrażenia są skutkiem zarówno zasygnalizowanych jak i innych już szczegółowszych i o lokalnym znaczeniu uwarunkowań oraz ograniczeń. Identyfikacja efektów umożliwi przedstawienie skali znaczeniowej przekształceń postaci wsi, a w tym i odpowiedzi na pytanie: na ile współczesne uwarunkowania i decyzje gospodarcze zmieniły jednostkę, a jej pierwotny status jako wsi, być może, że uległ poprawie, a może tylko dewaluacji, a może nawet i istotnej degradacji.

Głównym założeniem badawczym jest aksjomat, że miernikiem przeobrażeń jest aktualny sposób użytkowania substancji budowlanej.

Badania prowadzono od roku 2004, w nieregularnych okresach czasowych, przy wykorzystaniu metody obserwacji uczestniczącej, pogłębianej wywiadem bezpośrednim z mieszkańcami wsi, w tym i z miejscowymi leaderami. Maksymalny czas między kolejnymi obserwacjami, to sześć miesięcy. Najczęściej badania realizowano latem, ale pozyskiwanie informacji wiosną czy jesienią nie było wyjątkiem. Obserwacje w czasie zimy były sporadyczne. Ich częstość wynikała tylko i wyłącznie z warunków pogodowych.

Obserwacje zagospodarowania i użytkowania ograniczono do stanu istniejącego. Nie prowadzono specjalnych identyfikacji miejsc po byłej, dziś tylko zrujnowanej zabudowie. W tym zakresie i to tylko jako uzupełnienie, oparto się na dostępnej dokumentacji fotograficznej ukazującej stan przed rokiem 1945.

Terenem prowadzonych obserwacji są dwie, dziś niewielkie (ok. 60–80 stałych mieszkańców) wsie: Orłowiec i Lutynia zlokalizowane w gminie Lądek Zdrój, powiat Kłodzko, województwo dolnośląskie - rys. 1.

Rysunek 1. Terytorium badań
Figure 1. Territory of study

ZAŁOŻENIA METODYCZNE

Już wstępne obserwacje wskazywały, że istnieje odmienność między funkcją obiektu, a jego sposobem użytkowania. W trakcie wstępnej realizacji badań przyjęto określony schemat. Jego postać była uzupełniana i uszczegóławiana

w trakcie kolejnych penetracji terenu. W konsekwencji odchodzi się od formalnego, stosowanego w krajowym systemie planowania przestrzennego, sposobie ujęcia, i przyjmuje, że:

1 zabudowa zagrodowa - to zespół budynków i budowli tworzących kompleks obiektów, które funkcjonalnie związane są zarówno z funkcją mieszkaniową, jak i rolniczą.

Ponieważ sytuacja rzeczywista jest zróżnicowana, przyjęto podział na:

a. zabudowę zagrodową czynną, gdzie budynki i budowle użytkowane są zgodnie z swoim pierwotnym, wyjściowym założeniem, gdzie aktualnie realizowana jest produkcja rolnicza;
b. zabudowę zagrodową bierną - gdzie:
   - w wyniku zaniechania działalności w rolnictwie [Wolski 2009], obiekty produkcyjne istnieją, nie są zdewastowane, lecz nie są użytkowane zgodnie z ich formą wyjściową. Aktualne użytkowanie jest różne i trudne do jednoznacznego określenia np. obiekty puste, skład podręczny itp.
   - w wyniku porzucenia, obiekty pierwotnie związane z produkcją rolniczą albo zanikły całkowicie, albo reprezentują stan, który nie uprawdopodabnia użytkowania zgodnie z ich funkcja pierwotną, albo występują w postaci ruiny, albo też zostały zaadaptowane na inne niż rolnicze, cele np. garaż, warsztat itp.

Podział nie jest systematyką jednoznaczną. Chodzi mianowicie o zabudowę czynną i bierną, i to o formule, gdzie postać aktualna jest skutkiem zaniechania. Gdy natomiast stan istniejący jest skutkiem porzucenia prowadzenia produkcji rolniczej, powrót do pierwotnego użytkowania jest praktycznie niemożliwy. W tym ujęciu, była zagroda użytkowana jest bardzo podobnie a nawet i identycznie jak wiejska zabudowa jednorodzinna.

Wyszczególnia się ponadto rodzaje, które są już następstwem funkcji wypoczynkowej. I tak w zagrodzie czynnej, wynajem pokoi względnie mieszkań wakacyjnych, to klasyczna agroturystyka. Zagroda bierna, gdzie zaobserwowano proces porzucenia, to albo dom weekendowy względnie letniskowy, gdzie faktycznie nastąpiła zmiana właściciela, albo wynajem pokoi lub mieszkań wakacyjnych. Druga z przedstawionych form to układ,, który z punktu widzenia sposobu użytkowania, nie różni się od wynajmowania kwater w budownictwie jednorodzinnym.

2. zabudowa jednorodzinna, czyli użytkowany w sposób ciągły i przez cały rok w celach mieszkaniowych, dom jednorodzinny W ramach postaci wyróżnia się formułę:
   - gdzie prowadzony jest wynajem pokoi czy mieszkań wakacyjnych dla turystów,
   - gdzie nastąpiła adaptacja zabudowy jednorodzinnej do postaci domu letniskowego względnie weekendowego;

3. zabudowa weekendowa czy letniskowa, wzniesiona na tzw. „surowym korzeniu".

W przyjętym nurcie rozważań, gdzie wiodącym kierunkiem jest użytkowanie i to użytkowanie, które stymuluje postać wsi, nieistotnym jest podział na zabudowę letniskową czy weekendową. Obie formuły użytkowane są czasowo, a ich znaczenie w rozważanej kwestii jest, jeśli nie identyczne, to zapewne podobne. W wyniku prowadzonych i to kilkakrotnie identyfikacji rodzajowej, nie ma realnej możliwości, aby w sposób jednoznaczny wskazać, który obiekt jest domem weekendowym, a który letniskowym. Tylko jako wyjaśnienie, wskazuje się, że dom weekendowy identyfikuje się z możliwością czasowego pobytu całorocznego, zaś dom letniskowy - w zasadzie tylko w okresie letnim. Pobyt w okresie zimowym jest trudny, a nawet niemożliwy do realizacji. Wydaje się, że kryterium podziału na dom weekendowy i letniskowy, jest występowanie lub brak stałych urządzeń grzewczych oraz izolacji termicznej. Tak, więc każdy dom weekendowy pełni funkcję letniskowego, zaś letniskowy - może być wykorzystany jako weekendowy.

Interesujące są przy tym spotykane tablicach terenie, dane na tablicach informacyjnych inwestycji. Otóż, bowiem wyjątkiem jest zaznaczenie, że budowany jest dom letniskowy czy weekendowy; niemal regułą jest określenie, że to dom jednorodzinny.

Tak w przypadku zabudowy zagrodowej, jednorodzinnej a nawet i domu letniskowego występują obiekty puste, niezamieszkałe. Najczęściej - a realnie zawsze - ich stan prezentuje bardzo wysoki poziom zaniedbania. Można jedynie przypuszczać, że są to obiekty albo opuszczone, albo o nieuregulowanym statusie prawno – własnościowym, albo „zapomniane".

W ramach realizacji procedury badawczej uwzględniano także inne, występujące rodzaje zabudowy wiejskiej, w tym obiekty sakralne, ośrodki wypoczynkowe oraz zabudowę rezydencjalną, którą w tym konkretnym przypadku jest - jeszcze zamieszkały - dwór w Orłowcu.

CHARAKTERYSTYKA JAKOŚCIOWA I PRZESTRZENNA FORM UŻYTKOWANIA

Analizując układ zabudowy zauważa się istotną rolę zabudowy letniskowej. I tak w Orłowcu typ nie tylko dominuje, ale tworzy człon wiodący w strukturze użytkowania - ryc. 2. W części centralnej jednostki zdecydowano się wydzielić relatywnie małe działki budowlane z przeznaczeniem na domy letniskowe. Został całkowicie zmieniony charakter jednostki. Dominującym elementem jest nadal kościół p.w. Św. Sebastiana, ale już w nieodległym sąsiedztwie istnieją skupiska, całe kolonie domków o czasowym użytkowaniu.

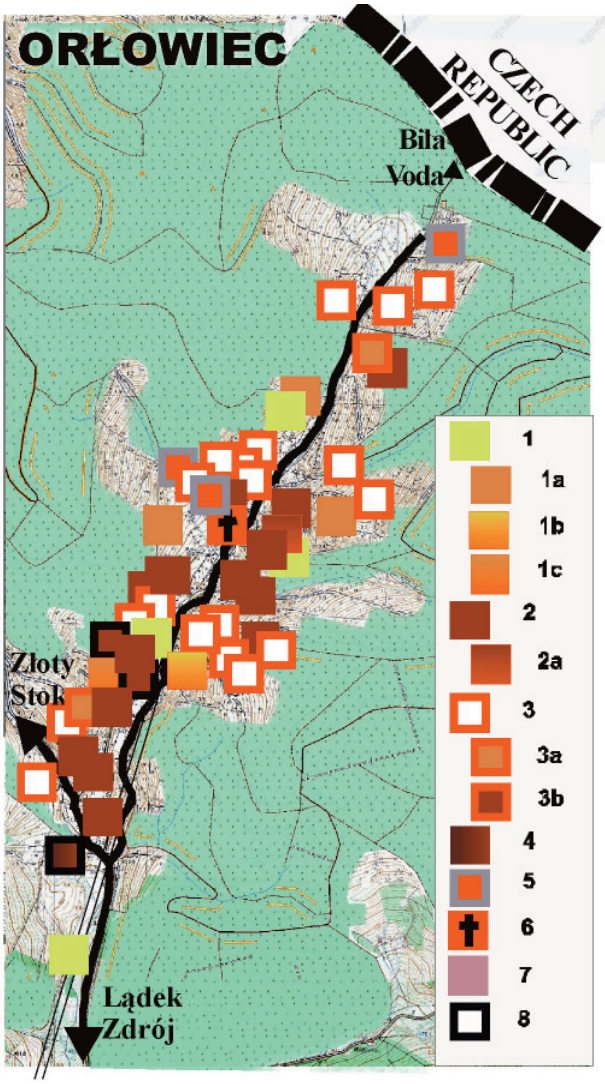

Rysunek 2. Użytkowanie budynków w wsi Orłowiec: 1 – zagroda czynna; 1a - zagroda bierna; 1b - agroturystyka; 1c - wynajem pokoi w zagrodzie; 2 – dom jednorodzinny; 2a - wynajem pokoi w domu jednorodzinnym; 3 - dom letniskowy nowy; 3a - zagroda adaptowana na dom letniskowy; 3b - dom jednorodzinny jako dom letniskowy; 4 - rezydencja; 5 - dom wypoczynkowy; 6 - kościół; 7 - przemysł; 8 - ruina

Figure 2. Use in village buildings Orłowiec: 1 - active farm; 1a - passive farm; 1b - agro tourism; 1c - rooms to hire (holiday apartment) in passive farm; 2 - one-family house; 2a - rooms to hire (holiday apartment) in one-family house; 3 - summer house; 3a - passive farm as summer house; 3b - one-family house as summer house; 4 - manor - house; 5 - rest centre; 6 - church; 7 - industry; 8 - ruin

Elementem wzmacniającym utratę znaczenia miejsca centralnego jednostki, gdzie przy wiejskim placu zlokalizowany jest już wspomniany kościół z cmentarzem, zdecydowano, aby w bezpośrednim sąsiedztwie, wybudować ośrodek wypoczynkowy „Orlik". Jest to klasyczny przykład stylu budowlanego poprzedniego okresu. Obiekt i od od kilku lat, nie jest w ogóle użytkowany, popada w ruinę. Niedaleko pozostaje „w ciągłej" budowie kolejny ośrodek wypoczynkowy. Charakteryzując jego styl, formę architektoniczną można zadać tylko jedno pytanie: czy wydający pozwolenie na budowę był w pełni był świadomy konsekwencji swojej decyzji.

Układ, forma, styl obu obiektów nawet nie kojarzy się z rodzimą, ale nawet regionalną formułą architektoniczną obiektów. Opinia i to o identycznej treści dotyczy domów letniskowych, gdzie każdy z nich, reprezentuje całkowicie odrębną formułę. Nie istnieje jakakolwiek zgodność stylu, jakikolwiek nawet symptom ładu przestrzennego. Sytuację nie poprawia zaledwie kilka i to zlokalizowanych w pojedynczym rozproszeniu, obiektów pochodzących jeszcze z okresu międzywojennego.

Istniejący nieład tylko pogłębiają dwa, i to zlokalizowane w różnych miejscach wsi, domy letniskowe o stylu nawiązującym do formy podhalańskiej.

Nie trudno zidentyfikować obiekty charakteryzujące się wysokim stopniem zaniedbania. Istnieja poza tym budynki opuszczone, zdewastowane, a zamykającym charakterystykę jest, zlokalizowany w sąsiedztwie drogi do Złotego Stoku, wspomniany już dwór, a właściwie to tylko fragmenty ścian spichlerzy oraz budynek, który jest (jeszcze!) zamieszkały.

We wsi funkcjonują jedynie dwa obiekty świadczące możliwość wynajmu pokoi, w tym tylko jeden o charakterze gospodarstwa stricte agroturystycznego (stadnina koni z zapleczem rolniczym).

Z kolei w Lutyni zauważa się już inną sytuację. Tutaj nowe domy letniskowe lokalizuje się już w pewnym oddaleniu od głównego traktu wsi, a konkretniej w przysiółku Ułęże- ryc.3.

Został odseparowany cały arsenał współczesnego budownictwa letniskowego od głównego układu przestrzennego jednostki. Poza trudno już identyfikowalnymi ruinami nieistniejącej zabudowy wiejskiej (tylko przyziemia lub fragmenty ścian), w tym i byłej kopalni rud ołowiu i srebra, istniejący historycznie ukształtowany układ, nie uległ istotnej zmianie. Przekształcenia zauważalne są natomiast w aspekcie użytkowania substancji budowlanej. I tak, po pierwsze – współcześnie istnieje wielka różnorodność użytkowania zabudowy zagrodowej. Istnieją aczkolwiek w symbolicznej już tylko ilości, zagrody czynne. Identyfikuje się ponadto obiekty reprezentujące postać zagrody biernej, gdzie:

a. zaniechano prowadzenie produkcji rolniczej,
b. produkcja rolnicza została porzucona, a substancja budowlana,
- użytkowana jest identycznie jak w przypadku zabudowy jednorodzinnej,
- adaptowana jest na cele budownictwa letniskowego,
- została opuszczona.

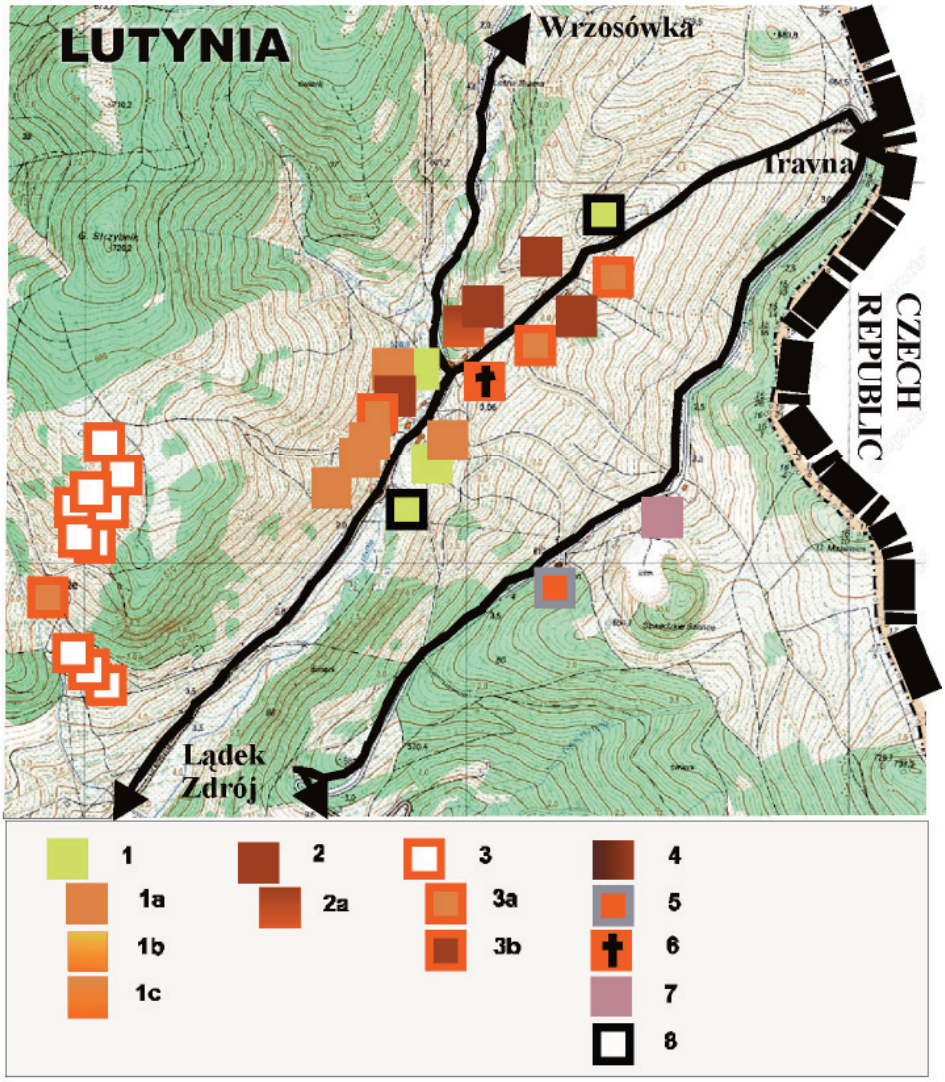

Rysunek 3. Użytkowanie budynków we wsi Lutynia: 1 – zagroda czynna; 1a - zagroda bierna; 1b - agroturystyka; 1c - wynajem pokoi w zagrodzie; 2 – dom jednorodzinny; 2a - wynajem pokoi w domu jednorodzinnym; 3 - dom letniskowy nowy; 3a - zagroda adaptowana na dom letniskowy; 3b - dom jednorodzinny jako dom letniskowy; 4 - rezydencja; 5 - dom wypoczynkowy; 6 - kościół; 7 - przemysł; 8 - ruina

Figure 3. Use in village buildings Lutynia: 1 - active farm; 1a - passive farm; 1b - agro tourism; 1c - rooms to hire (holiday apartment) in passive farm; 2 - one-family house; 2a - rooms to hire (holiday apartment) in one-family house; 3 - summer house; 3a - passive farm as summer house; 3b - one-family house as summer house; 4 - manor - house; 5 - rest centre; 6 - church; 7 - industry; 8 – ruin

Po drugie - tylko jeden obiekt reprezentuje użytkowanie jako stricte budownictwo jednorodzinne. Jest to budynek, który jeszcze niedawno użytkowany był jako dom letniskowy. Sam zaś obiekt wybudowano jako budynek wielofunkcyjny z częścią mieszkalną oraz produkcyjną „pod jednym dachem". Jest to przykład typowego dla regionu, obiektu drewnianego o konstrukcji zrębowej. Po trzecie - wśród istniejącej zabudowy głównego członu wsi, obserwuje się bardzo zróżnicowany poziom zadbania. Istnieją obiekty, gdzie istnieją ślady po drobnych, konserwujących remontach, obiekty po gruntownym, często adaptacyjnym na inne cele, remoncie oraz budynki, które de facto są już ruiną, a ich dalsze fizyczne istnienie to tylko kwestia i to niedługiego, czasu. I po czwarte - w wsi funkcjonują dwa obiekty prowadzące wynajem pokoi. Pierwszy zlokalizowany jest w pobliżu kościoła i został zaadaptowany z budynku b. szkoły wiejskiej, a drugi to już oddalony od zabudowy, ale zlokalizowany przy drodze prowadzącej do Czech, zestaw typowych budynków b. straży granicznej, później Wojsk Ochrony Pograniczna.

W sąsiedztwie znajduje się obiekt o interesującym i specyficznym dla swojego przeznaczenia styl budowlany. Jest to budynek, który poprzednio był placówką służby celnej, a dziś wykorzystywany jest jako pomieszczenia biurowe i socjalne kopalni odkrywkowej bazaltu. Niestety, ale po kiedyś funkcjonującej i to vis a vis gospodzie, istnieje jedynie pusta powierzchnia.

PODSUMOWANIE

Przedmiotem badań dotyczących poziomu i stopnia przekształceń wsi położonych w bezpośrednim sąsiedztwie granicy państwowej, są wsie: Orłowiec i Lutynia, które zlokalizowane w pobliżu miejscowości uzdrowiskowej Lądek Zdrój, powiat Kłodzko, województwo dolnośląskie. Wynikiem bezpośrednich, prowadzonych w okresie wieloletnim i w różnych porach roku obserwacji jest układ o postaci modelu, form użytkowania substancji budowlanej. Konstrukcja wersji ostatecznej wymagała wielu koncepcji próbnych. Przy konstrukcji schematu dążono do maksymalnego dostosowania formuły do rzeczywistej sytuacji. A ta rzeczywistość okazała się postacią bardzo zróżnicowaną. Istnieją obiekty nowe, które wzniesiono w ostatnim dwudziestoleciu, niektóre są w trakcie budowy. Pochodzące natomiast budynki z okresu międzywojnia reprezentują relatywnie wysoki stopień zaniedbania - to po pierwsze. Po drugie – obejścia są różnie użytkowane; najczęściej nie zgodnie z swoim pierwotnym przeznaczeniem. Nie jest to wynik celowej adaptacji, ale albo zaniechania, albo porzucenia działalności kształtującej funkcję obiektów. Tylko niektóre, które dostosowano do nowej funkcji, do nowego sposobu użytkowania, reprezentują wysoki stopień staranności.

Generalnie ujmując zagadnienie, stwierdza się, że w obu miejscowościach dominuje zabudowa letniskowa, która już z założenia jest tylko czasowo użyt-

kowana. I tak w Orłowcu, obiekty charakteryzowanego rodzaju, to z punktu widzenia ilościowego, reprezentowanego stylu budowlanego oraz lokalizacji, posiadają znaczenie wiodące w strukturze użytkowania substancji budowlanej. Nastąpiła zmiana i charakter jednostki nie jest kształtowany przez zabudowę wiejską, ale przez obiekty czasowo użytkowane, czyli ludność przebywającą okresowo. Wieś traci, jeśli już nie straciła, swoją sielskość. Staje się trudną do zdefiniowania formą osadniczą. Aktualnie nie jest to już stricte wieś, nie jest to osiedle rekreacyjne, a może już tzw. wieś rekreacyjna. Zidentyfikowana postać to hybryda osadnicza, której podstawą jest wieś, a formą wkraczająca - osiedle rekreacyjne. Uważa się, że dalsze preferowanie budownictwa letniskowego, tylko pogłębi, osłabi już wątłą, a może już wątpliwą, atrakcyjność turystyki wiejskiej.

W Lutyni budownictwo letniskowe lokalizuje się w nieodległym, i w zasadzie w nieskomunikowanym z członem zasadniczym wsi, przysiółku Ułęże. Jest to już rzeczywista postać osiedla rekreacyjnego, gdzie turystyka wędrówkowa jest już praktycznie wyeliminowana. Niemożliwym jest, bowiem przejście między ogrodzeniami poszczególnych posesji, a na nieogrodzonych, pozostawiono informację, że to teren prywatny, a przebywanie wzbronione. Zestaw domów letniskowych prezentuje układ autonomiczny, niezależny od wsi. Wieś natomiast reprezentowana jest przez substancję budowlaną, użytkowaną w sposób bardzo zróżnicowany.

Są zagrody, gdzie:

- realizowana jest produkcja rolna,
- rolnictwo zostało zaniechane,
- działalność rolnicza została porzucona,
- obiekty adaptowano na domy letniskowe.

Są i to nie pojedyncze obejścia, które zostały porzucone, nie są w ogóle użytkowane, a istniejące -jeszcze! - budynki ulegają naturalnej destrukcji.

Istnieje zaledwie kilka obiektów użytkowanych w sposób zadbany, reprezentujących przy tym jednoznaczną formułę użytkowania. Jest to jednak za mały, a przy tym zai mało znaczący potencjał, aby uznać, że w ostatnim okresie rozwój wsi następował i dalej następuje w sposób racjonalny, przy zachowaniu reguł ładu przestrzennego. Formę funkcjonowania wsi ocenia się jako postać letargu z tendencją do sukcesywnego zubażania, a może nawet i do zaniku jednostki osadniczej.

Jeśli nie przedsiębierze się działań aktywizujących, to niestety, ale grozi powolna likwidacja organizmu osadniczego. Uważa się, że już spopularyzowanie i upowszechnienie atrakcyjnych zresztą szlaków turystycznych czy wędrówkowych do pobliskiej, opuszczonej, ale jakże krajobrazowo atrakcyjnej wsi Wrzosówka, z dalszą wędrówką na górujący szczyt Borówkowa, czy też, ale poprzez wieś do Republiki Czeskiej, nie jest działaniem kosztownym czy skomplikowanym. Jest to przedsięwzięcie, którego skutkiem będzie, jeśli nie zatrzy-

manie to z pewnością zahamowanie dynamiki postępującej degradacji. To w I-szym, wstępnym etapie. Przewiduje się, że w kolejnych etapach, realizacja sygnalizowanej propozycji, stanie się inspiracją do innych, różnorodnych, posiadających charakter usługowy, działań aktywizujących.

Konkludując, - jeśli przewiduje się dalsze funkcjonowanie, a nawet i rozwój jednostki, to dzisiejsza formuła wsi musi ulec przekształceniu.

BIBLIOGRAFIA

Oleszek J., 2000, *Znaczenie niektórych czynników sprawczych przekształceń struktur funkcjonalnych osadnictwa wiejskiego Kotliny Kłodzkiej*, [w:] „*Szanse rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza polsko-ukraińskiego*", pod red. E. Górz, Wyd. UMCS Lublin, str. 243 - 252.

Oleszek J., 2007, *Charakterystyka wybranych uwarunkowań przyrodniczych rozwoju obszarów wiejskich Doliny Białej Lądeckiej*", [w:] *Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich* red. Grykień St., Hasiński W., Studia Obszarów Wiejskich, t.12, Zespół Badań Obszarów Wiejskich IG PAN Warszawa, str. 173 - 183.

Oleszek J., 2010, *Potencjał niematerialnej kultury regionalnej obszarów wiejskich Doliny Białej Lądeckiej,* Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, t.13, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi PAN, Kraków, str. 133 - 142;

Tarko M., 1987, *Mirsk, czyli o próbach szukania swojego miejsca,* Architektura Nr.1/2, Arkady, Warszawa, str. 48 - 50;

Wolski J., 2009. *Następstwa zaniku antropopresji na obszarach górskich – dyskusja zależności „proces a region" w ujęciu różnoskalowym*. Przegląd Geograficzny 81/1. IGiPZ PAN, Warszawa, 47–73.

Dr inż. Jerzy Oleszek
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
ul. Grunwaldzka 53, 50 – 357 Wrocław
tel 71325674, 600813927
e-mail: jerzy.oleszek@up.wroc.pl